

AJÁNLO

BÓDIG MÁTYÁS: JOGELMÉLET ÉS GYAKORLATI FILOZÓFIA. JOGELMÉLETI MÓDSZERTANI VIZSGÁLÓDÁSOK

Megjelent a magyar jogelmélet legnagyobb könyve. A jelző nemcsak a mű terjedelmére vonatkozik, hanem a tartalomra is. Bódig Mátyás az utóbbi évek magyar jogelméletének legaktívabb és leginvenciózubb szerzője. Most megjelent kötetét talán Horváth Barna *Angol jogelméletéhez* vagy az elmúlt időszak egyik alpművéhez, Peschka Vilmos *A modern jogfilozófia alapproblémái* című könyvéhez lehet hasonlítani. Mindhárom monográfiának az a célkitűzése, hogy bevezesse a magyar olvasókat a kortárs jogelmélet olyan vitáiba, amelyek szerte a világban alapvetően meghatározzák a különböző jogfelfogásokat, de nálunk még kevésbé ismertek. Azt, hogy van mit bepótolni, jól jelzi, hogy Bódig tulajdonképpen három könyvet jelentetett meg egyszerre. Egyet a módszertani pozitivismusról, Hart jogelméleti programjáról és annak sorsáról, egy Dworkin-monográfiát és saját jogelméleti módszertani koncepcióját.

Ahogy a fenti témák is jelzik, a könyv jogelméleti módszertani kérdéseket tárgyal. Azt próbálja meg végiggondolni, milyen következménnyel jártak a jogelméletre a XX. századi filozófiában végbement változások, így azt, milyen hatással volt a „nyelvi fordulat” a jogelmélet alapkérdéseire. Nagyon fontos, hogy a nyelvi fordulat által felvetett problémákat nem a jog megismerésével kapcsolatos elméletekkel hozza összefüggésbe, bár ez kézenfekvő lenne, hanem a jogelméletek jellegzetes alapkérdésére, a jog normatív tartalmának elméleti megvilágítására vonatkoztatja, annak a normatív racionalitásnak a felmutatására, amely a jogi érvelés alapját képezi. A filozófia szerepe az elemzésekben, hogy módszertani iránymutatással szolgáljon. Megváltozott az a szerep, amelyet az alapfilozófiai vizsgálódások játszottak a szakfilozófiai diskurzusban: „A nyelvfilozófia mutatta meg a leghatásosabban, hogy nemcsak az ontológiai vagy episztemológiai reflexió hatolhat a nyelvfilozófia mögé, hanem a nyelvfilozófia is az ontológiai, illetve episztemológiai reflexió mögé. Egy olyan jogelmélet, amely nem ontológiai, hanem gyakorlati filozófiai kérdésből indul ki.” Ez a tematikai szál fűzi össze a monográfia „könyveit”.

A mű azokat a vitákat mutatja be, amelyek Herbert Hart munkássága nyomán bontakoztak ki az angolszász jogelméletben. A könyv egyik legfonto-

sabb célkitűzése, hogy meggyőzően cáfolja a módszertani pozitivismus tételeit. A módszertani pozitivisták szerint az alapvető jogi fogalmak kielégítő elméleti megragadása csak egy pozitivistá elméletben lehetséges. A jog érvényességére vonatkozó tézisek alátámaszthatók a jog természetére vonatkozó fogalmi elemzés segítségével.

Bódig alapkérdése ennek megfelelően a következő: annak a jogelméletnek, amely a jog alapfogalmi összefüggéseit hivatott megvilágítani, deskriptív vagy igazolási célú (gyakorlati filozófiai) elméletnek kell-e lennie? Válasza pedig: A tartalmi jogelméletet megalapozó konceptuális jogelméletnek gyakorlati filozófiai módszertanra van szüksége, egyfajta interpretatív jogelméletre, amit Bódig normatív internalizmusnak nevez. E szerint úgy juthatunk el a konstitutív jogi fogalmak tisztázásához, hogy az adott fogalmakat úgy értelmezzük, ahogy a jogi gyakorlat résztvevői jogi igények kommunikálására használják. A jog normatív igényei intézmények és címzettek közötti viszonyokban rajzolódni ki. Ezek a jogi intézmények nyilvános intézmények, a viszony tehát közöttük szükség-szerűen politikai. „Amikor a jogelmélet az intézmények és címzettek közötti viszonyt tisztázza, egy politikai kapcsolat tisztázásán munkálkodik. A jog normativitásának tisztázása tehát politikai filozófiai állásfoglalást követel a konceptuális jogelmélettől.”

(Prudentia Iuris

Miskolc, 2004.

601 oldal, 3900 forint)

SÓLYOM LÁSZLÓ: PÁRTOK ÉS ÉRDEKSZERVEZETEK AZ ALKOTMÁNYBAN

Sólyom László új könyve egy készülő nagy munkát előlegez meg, egy új alkotmánykommentárt. Szerzőtársaival azt tűzte ki célul, hogy a német alkotmánykommentárokat alapul véve írják alkotmánymagyarázatot. Az alkotmányjog kiépüléséhez ugyanis másodlagos művek is kellene. A szerző az előszóban nyomatékkal felhívja erre a figyelmet: „Ha az Alkotmány magyarázata programszerűen mellőzi a jogirodalom tárgyalását, s nem elvi szempontokat követ, akkor arra az anyagra szűkül, amiről megelőzően már nyilatkozott az alkotmánybíró. A még fel nem merült problémákra hiába keresnénk az ilyen művek-

ben választ. Az a szándék, hogy a kommentár a gyakorlatot segítse, nem ment fel a magyarázott téma elvi alapkérdéseinek jelzése és teljes joggyakorlatának legalább az áttekintése alól.”

A szándék komolyságát hivatott igazolni ez a kötet. A kommentárok formai és tartalmi követelményeit maximálisan betartva, a hazai szakirodalom teljes, a nemzetközi irodalom fontosabb munkáinak felhasználásával értelmezi az alkotmány 3. és 4. §-át és a hozzájuk kapcsolódó alapvető fogalmakat, intézményeket és joggyakorlatot, a pártok és érdekszervezetek alkotmányos helyzetének legalaposabb magyar elemzést adva ezzel.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a vállalkozás egy ilyen nagyszerű monográfia elkészülte ellenére is ne vetne fel nyugtalanító kérdéseket. Például egyáltalán nem magától értetődő, hogy egy ilyen nagy vállalkozás nem az alapelveket és a dogmatikai kérdéseket tisztázó vagy esetleg vitaindító munkával kezdődik, hanem az alapvető intézményekkel már határozott viszonyba állított szervezetek, a pártok és az érdekszervezetek vizsgálatával. Ha már a német mintákat vesszük alapul, akkor talán joggal kérhetők számon azok az elméleti és dogmatikai viták, amelyek az ilyen nagy munkához szükséges konceptuális teret megeremtik. A szakmai közösségtől elvárható, hogy kidolgozzon egy következetesen érvényesített nézőpontot. Kell hogy legyen valami elképzelésük arról, hogy mit gondolnak az alkotmányról, az alkotmányértelmezésről, az alkotmány alapelveiről, mert ezek a kérdések nagyban befolyásolják azt, hogy az alkotmány paragrafusait és a hozzájuk kapcsolódó alkotmánybírói gyakorlatot hogyan értékeli és milyen irányba szeretnék orientálni a gyakorlatot.

Ebben a könyvben például kiemelt szerep jut a különböző fogalmak helyes értelmének meghatározásakor a történeti értelmezésnek, vagyis hogy a kerekasztal-tárgyalások idején milyen értelmet tulajdonítottak nekik. (A németek is gyakran hivatkoztak korai határozatokban a herrenchiemsee-i konvent munkájára, amelynek nagy befolyása volt az alaptörvény elfogadott változatára.) De az, hogy a különböző fogalmak meghatározásakor hogyan járunk el, milyen módszert alkalmazunk, nem „pusztán” technikai kérdés. A választásnak tartalmi következményei vannak, s e következmények felől kétséges, hogy a későbbiekben biztosítani lehet egy koherens alkotmányértelmezést a történeti értelmezés ilyen hangsúlyos alkalmazásával.

De vegyünk egy másik példát. Az alkotmány szerint a pártok közreműködnek a népakarat kialakításában és kinyilvánításában. Hogyan értelmezi majd a kommentár a népakarat fogalmával szorosan összefüggő népszuverenitás fogalmát? Hogyan próbál meg-

küzdeni a nép fogalmának értelmezésekor felmerülő politikai filozófiai problémákkal? Nem kerülheti meg azt a problémát sem, hogy a nép fogalmának milyen értelmezései állnak összhangban az alkotmánnyal. Ezek olyan kérdések, amelyek megválaszolását nem lehet a szakmai-elméleti kontextus bizonytalan erőviszonyaira bízni, hanem a kommentár egyéges szemlélete kialakításának érdekében érdemes előre tisztázni. Az, hogy az alkotmány pártokra és érdekszervezetekre vonatkozó szakaszai szorultak először magyarázatra, kétségessé teszi, hogy ezek a tisztázó viták lezajlottak-e egyáltalán.

Ha az előszó nem támasztott volna az eljövendő (első igazi) kommentár ígéretével ilyen elvárásokat, akkor nem lenne helyük ezeknek a kételyeknek, s mint egy ragyogó, hiánypótló monográfiát kellene ünnepelnünk a könyvet. De így marad a hálátlan nyugtalanság, és aggódva keressük az egészet ebben a töredékben.

*(Rejtjel Kiadó
Budapest 2004.
210 oldal, 3900 forint)*

ESÉLYTELENÜL. FAJI ALAPÚ MEGKÜLÖNBÖZTETÉS A MUNKAERŐPIACON

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) újabb kötete a munkavállalókat érő faji megkülönböztetés problémájának feltárását próbálja meg elősegíteni. Magyarországon faji alapon történő hátrányos megkülönböztetés elsősorban a romákat érinti. A kötet az iroda az elmúlt tíz évben szerzett tapasztalatait dolgozza fel.

A magyar alkotmányos demokrácia alapja, hogy a közösség tagjai egymást egyenlő méltóságú tagokként fogadják el benne. Ez az egyenlőség leggyakrabban a romákkal szemben sérül. A munkaerőpiacon történő faji megkülönböztetés problémái egyrészt abban rejlenek, hogy a megkülönböztetés tényét nehéz bizonyítani. Ezen próbál segíteni az iroda a teszteléses módszer alkalmazásával. Ennek lényege, hogy a panaszossal azonos kisebbségi csoporthoz tartozó tesztelő és egy másik, a kisebbségi csoporthoz nem tartozó, de vele egyébként azonos releváns képességekkel és tulajdonságokkal rendelkező személy ugyanazzal a céllal, azonos kérdésekkel keresi fel a bepanaszolt céget. Másrészt pedig azokban az esetekben is, amelyekben rendelkezésre állnak bizonyítékok a megkülönböztetés tényére, az intézmények a jogszabályban megállapított hatáskörüik szűkítő értelmezésével elhárítják a munkáltató felelősségre vonását. Ha pedig ez nem kerülhető el, és a munkáltató

megkülönböztető eljárása a bíróság előtt is bizonyítot-
tá vált, a bíróság szerint a megkülönböztetett polgá-
rokat csak az elmaradt jövedelem tekintetében érte
hátrány, az emberi méltóságukon nem esett sérelem.
Enyhítő körülmény, hogy ez a döntés még csak első
fokon született meg. Izgalommal várjuk a fejlemé-
nyeket, hogy eldőljön, valóban egyenlő méltóságú
polgárok közössége vagyunk-e.

*(Szerk.: Bodrogi Bea és Iványi Klára
Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda Másság
Alapítvány
Budapest, 2004.
78 oldal, ár nélkül)*

INTRAVÉNÁS DROGHASZNÁLAT ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGY

A HIV/AIDS-járvány negyedik hulláma a kilencve-
nes évek közepétől a volt Szovjetunió tagállamaiban
olyan sebességgel szedi az áldozatait, amely minden
korábbi HIV-terjedési rekordot megdöntött. Nyugat-
Európában eközben a hepatitis C vírusok terjedése
okoz hasonlóan nagy járványügyi és hamarosan
közegészségügyi problémát. A két járványban az a kö-
zös, hogy mindkettő az intravénás drogfogyasztókat
veszélyezteti a leginkább. A kötet megpróbálja feltár-
ni az intravénás drogfogyasztás és az ezzel járó fertőző
betegségek kapcsolatát, Magyarországnak ugyanis na-
gyon sok tennivalója van ezen a téren.

A drogjogi szabályozásban nem tartozunk a kimon-
dottan haladó szellemű országok közé. A HIV/AIDS-
helyzet viszont nagyon érdekes. Egyrészt a
nemzetközi összehasonlításban is nagyon alacsony
fertőzési statisztikára nehéz magyarázatot találni, más-
részt viszont ijesztő közönnyel viszonyulnak a kor-
mányzati intézmények a kérdéshez, annak ellenére,
hogy a szomszédos Ukrajnában a Föld egyik leggyor-
sabbban terjedő AIDS-járványa tombol. A TASZ
álláspontja szerint a statisztikákból kibontakozni lát-
szó kedvező kép nem tükrözi a valós helyzetet. De
ha valós is, nem átgondolt intézkedések eredménye,
hanem csupán szerencsés állapot, amely nagyon rövid
idő alatt tragikusra fordulhat.

A kötet részletesen foglalkozik a drog és a
HIV/AIDS problémáival a büntetés-végrehajtási in-
tézsményekben, s a TASZ munkatársai e vizsgálat
eredményeként nyújtott be indítványt a HIV-fer-
tőzött fogva tartottak hátrányos megkülönböztetése
miatt.

*Szerk.: Csernus Eszter és Dénes Balázs
Társaság a Szabadságjogokért
Budapest, 2004
223 oldal, ár nélkül)*

LAWRENCE LESSIG: FREE CULTURE

Idén jelent meg Lawrence Lessig legújabb könyve,
Free Culture címmel. A *Code* és a *The Future of Ideas*
után ez a szerző harmadik kötete. Lawrence Lessig
jogászprofesszor a Stanford Jogi Egyetemen, az egye-
tem Internet és Társadalom Központjának alapítója.
2002-ben szerepelt a *Scientific American* ötvenes lis-
táján a leghíresebb innovátorok között. Alapítója és
jelenlegi vezetője a szabad licencket biztosító Cre-
ative Commons projektnek. 2004. március 28-án be-
választották a Free Software Foundation igazgató-
tanácsába, ahol többek között a szabad szoftverek el-
leni jogi támadások semlegesítésével foglalkozik.

A *How big media uses technology and the law to lock
down culture and control creativity* alcímű beszédes, és
kifejezi a szerző fenntartásait napjaink óriási globális
hatalommá duzzadt monopóliumaival kapcsolatban.
David Pogue internetszakértő szerint az internet ha-
tása nem terjed ki azokra az emberekre, akiknek
nincs online hozzáférésük. Ha pedig valaki nem ked-
veli az internetet, egyszerűen kikapcsolja a számítógé-
pet. Lessig ezzel szemben azt vallja, hogy az inter-
net mindennapjaink és tradícióink részévé vált (mi-
közben azzal természetesen tisztában van, hogy a vil-
lág népességének csak elenyésző része rendelkezik
internetkapcsolattal). A *Free Culture* azokról a problé-
mákról szól, amelyek akkor is fennállnak, ha kikap-
csoljuk a számítógépet. A „háború” jelenleg az óriási
monopóliumok és a (fair) felhasználók között látszó-
lag csak az internetes tartalmakról szól, pedig a végső
döntés az egész emberiség jövőbeni kultúráját érinti
(áttételesen azokat is, akik nem rendelkeznek inter-
nettel).

A *Free Culture* cím jelentése nem úgy értendő,
mint a „free beer”, hanem úgy, mint a „free speech”,
a „free markets”, a „free trade”, a „free will” és mint
a „free elections”. A szabad kultúra segíti, védi a szer-
zőket és az újítókat. A cél az, hogy ezek az emberek
(és velük a felhasználók) annyira szabadok legyenek
a jövőben (is), amennyire csak lehetséges. A szabad
kultúra nem tulajdon nélküli kultúra, ahogy a szabad-
piac sem jelenti azt, hogy a piacon minden ingyen
hozzáférhető, hogy mindent meg lehet tenni. A kér-
dés az, mi történik akkor, ha a szabályokat és az ára-
kat is a tőkeerős lobbik határozzák meg a verseny ki-
iktatásával. A szabad kultúra ellentéte az engedély-
hez kötött kultúra, ahol minden a hatalmas monopó-
liumok engedélyétől függ, és ahol a szerzőknek nin-
csenek valódi jogai.

Lessig azért írta meg könyvét – mint vitairatot –,
hogy felhívja a figyelmet a szerzői jogokról jelenleg is
folyó vitákra, melyek napjainkban is hatalmas indula-

tokat váltanak ki. Mindenképpen el kell(ene) kerülni a hatalom koncentrációját, legyen szó akár politikai, akár kulturális vagy médiahatalomról. Ha a hatalom nincs megosztva, nem létezhet föderalizmus és nem lehet igazán szabad egy demokrácia sem. A legnagyobb probléma, hogy a hatalom koncentrációja torzítja a jog kialakulását, működését, hallatlan károkat okozva ezzel a most még fennálló tradicionális kultúránkban, mely a szabadságra, az innovációra és a kreativitásra épül. Lessig megpróbálja megteremteni az egyensúlyt az anarchia és az ellenőrzés között. A szabad kultúrát, ugyanúgy, mint a szabadpiacot, a tulajdon eszméje hatja át. A tulajdonjog sérthetlenségét a piaci kultúrában is az állam biztosítja. A jól működő szabadpiac akadályozza meg, hogy a tulajdon feudálissá váljon. A monopóliumok és kartellek által torzított gazdaságban (ahol valójában nincs verseny) a feudalizmus irányába tolódhat el a hangsúly, ami „megölheti” a szabad kultúrát. E szélsőségek elkerülése érdekében írta meg könyvét Lessig.

A szabad kultúra nem tulajdon nélküli kultúra, nem jelenti azt, hogy a művészeket nem fizetik meg. A szabad kultúrát fenyegeti a túlzottan kazuisztikus monopolérdekeket szolgáló jogi szabályozás, mivel ennek eredményeképpen egyre korlátozottabbak a szerzői/felhasználói/tulajdonosi jogok, mert azok csak a „hatalmasok” profitérdekeit védik. Az így létrejövő parttalan protekciónizmus mégsem képes megvédeni a művészeket (nem ez a célja), és akadályozza a szabadpiac fejlődését. Lessig részletesen elemzi azt a

folyamatot, amely elvezet a szerzői jogi védettséget biztosító időtartamok növekedéséhez. A Kongresszus az időtartam növelésével lehetetlenné tette, hogy a szellemi tulajdon „közkinccsé” váljon (ezt nevezi Lessig a szellemi tulajdon második életének), és az időtartam lejárta után – immár legálisan – hozzájáruljon az emberi kreativitás fejlődéséhez. A „public domain” körének csökkenése az egész társadalomra káros hatással van. Ugyanúgy, ahogy a kereskedelmi és a nem kereskedelmi másolást és felhasználást is uralma alá vonta a szerzői jogi szabályozás. A kaliforniai törvények zéró toleranciát hirdettek azokkal szemben, akik ingyenesen(!) osztanak meg (peer-to-peer) zeneszámokat másokkal az interneten (a követelt kártérítés összege akár több százezer dollár is lehet). A figyelemfelhívás mellett Lessig céljai között szerepelt, hogy segítséget nyújtson a jogalkotó számára és középre helyezkedve próbáljon ésszerű választokat nyújtani a „harcoló felek” részére, akik két csoportba sorolhatók: „All Rights Reserved” versus „No Rights Reserved”. Nem mellékesen Lessig egy mozgalmat indított el könyvével Amerikában, melynek alap gondolata az elveszett szabadság visszaszerzése. A mozgalomhoz csatlakozók jelszava lehetne: Some Rights Reserved!

(The Penguin Press, New York 2004

352 oldal,

hozzáférhető ingyenesen az alábbi honlapon:

<http://www.free-culture.cc/freeculture.pdf>)